

és nemzetközi tekintetben, nézetem szerint mégis felmerülhet azon kérdés, vajjon a francia nyelvnek meg van-e ama mélyreható szerepe a középiskolai oktatásban, mint egyrészt a humánus képzés tekintetében a görög nyelvnek, másrészt a reális képzés tekintetében (a technikai felső iskolák érdekében) a rajznak van, a minthogy a francia nyelv a mai reáliskolában is a bővebb irodalmi műveltség szolgálatában állva, a latin nyelvet, tehát azon tárgyat van hivatva pótolni, mely most már az egységes középiskola törzsében foglalna helyet.

Ez észrevételemmel, — mely természetesen sehogy sem zárja ki a francia nyelvnek, mint rendkívüli tantárgynak a mai gymnasiumihoz hasonlóan egységes középiskolában való tanítását, — legkevésbé sem akarok a közoktatási tanács véleményének eléje vágni, csak azt kívánom, hogy a tanács e tantárgy tanításának kérdését a legbehatóbb megfontolás tárgyává tegye.

Mindezek után felhívom a tanácsot, hogy a szóban lévő tanulmány-
nak ide mellékelt részéről, úgyszintén azon megállapodásokról is, melyek az egységes középiskola ügyében megtartott értekezleten egyhangúlag létre jöttek, véleményét és javaslatát terjeszsze előm.

Budapest, 1893. január 4-én.

Gróf Csáky.

Melléklet.

Az «egységes középiskolára» vonatkozó tanulmányból.

Az egységes középiskola tanulmányi rendjét illető kérdések.

Az egységes középiskola tanulmányi rendjének azon kérdéseire nézve, melyek az iskola jellegét állapítják meg, az egységes középiskola tárgyában megtartott értekezleten kifejtettek alapján elfogadhatjuk kiindulásul azon álláspontot, melyet az értekezlet elfoglalt.

Az értekezlet úgyszólván csak az elvet mondotta ki, a midőn helyeselte az egységes középiskolát. A részletekre nézve azonban csak néhány pont jutott egyhangúlag kifejezésre, nevezetesen, hogy az egységes középiskola, menten minden mesterkélt elágazástól, egy minden tanulóra kötelező erős és egységes törzstanfolyamból álljon, melyben a latin nyelv is befoglaltassék, de hogy a latin nyelv tanítása előbb ne vegye kezdetét, míg a tanulók a magyar nyelv gyakorlatában kellőleg meg nem erősödtek; továbbá, hogy a felső osztályokban csak egy-két tárgyra nézve legyen a tanulóknak az ő speciális hajlamuk, tehetségök és jövő hivatásuk szerint szabad választásuk, végül, hogy az egységes középiskola csak egy qualificatiót nyújtson, mely kivétel nélkül minden tanulmányra megnyissa az utat.

Ellenben, bár megvitatta, de el nem döntötte az értekezlet a következő kérdéseket:

1. Hány évfolyamból álljon az iskola?

2. Mely osztályban kezdődjék a latin nyelv tanítása s mikép helyeztessék el a német nyelv?

3. A választható tárgyak a felső osztályoknak melyikében vegyék kezdetüket s melyek legyenek e választható tárgyak?

E kérdésekre kell tehát megfelelnünk.

E helyen nem fogunk azon nagy feladattal foglalkozni, hogy mérlegeljük és megválaszszuk, még pedig legbensőbb lényegök szerint azon tanokat, melyek az ifjú elme tehetségeinek a legfelsőbb egyetemi tanítás szempontjából való fejlesztésére szükségesek, valamint nem fogunk foglalkozni azzal sem, hogy a kiválasztott anyagot lélektani fejlődési fokok szerint szerves egységbe foglaljuk.

E feladat: a tanterv kérdése, melyet legkiválóbb pädagogusainknak együttesen kell majd megoldaniok. Itt csak azon főmomentumokra szorítkozunk, melyek a különböző középiskoláknál mint szembeötlő különbségek szoktak előtűnni.

Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy itt nem tartjuk szükségesnek elméleti fejtegetésekbe bocsátkozni, csak röviden s hazai viszonyaink szerint gyakorlatilag fogunk a kérdésekről szólni.

I.

Az osztályok számáról a következőket kell elmondanunk:

Legtermészetesebbnek mutatkoznék a hatosztályú népiskola fölé egy ugyancsak hatosztályú középiskola felállítása. A hatosztályú népiskola elvégezhetné mindazon teendőket, melyek a jelenlegi középiskolában a propædeutikus tanítás jellegével bírnak, s azt hisszük, hogy a hatosztályú középiskolában el volnának végezhetőek mindazok a tanulmányok, melyek tisztán középiskolai természetűek. Nemcsak közgazdasági, de pädagogiai szempontból is fölötte fontos volna, ha a vidéki szülők még két évig járathatnák fiaikat helybeli iskolába s ha fiaik még két évig részesülhetnének a szülői gondozásban. E határ körülbelül összeesik a pubertas korával is, mely viszont megfelel a szellemi fejlődés bizonyos haladottabb fokának. Ehhez járul, hogy a tanulók fegyelmelésében sem merülne fel azon nehézség, melyet jelenleg a középiskolákban a tanulók nagyon különböző kora okoz. Pénzügyi tekintetben is előnyös volna e rendszer, mert a két első osztály megtakarításával — pedig számba véve a párhuzamos osztályokat, itt legnagyobb a költség — a középiskolákat minden tekintetben jobban ki lehetne fejleszteni. Talán

nem esalódunk, mikor azt állítjuk, hogy népiskoláink is nyernének e reformmal, mert nagyobb cél állana előttünk s mostani, legnagyobb-részt törpe két felső osztályuknak valódi jelentőségek volna. De bármily tetszetősnek mutatkozzék is e rendszer elméletben, ajánlásától visszatart bennünket két körülmény:

1. népoktatásunk még nem fejlődött mindenütt annyira, hogy e feladatnak is megfelelhessen.

2. vegyes ajkú vidékeken nem volna tanácsos a nemzet jövődjéértelmiségét még két évig kitenni, itt-ott oly befolyásoknak, melyek nemcsak az állam nyelvének kellő elsajátíttását késleltetnék, hanem az állami együttérzés kifejlesztésére is károsak lehetnének.

Maga az értekezlet 8 és 9 évfolyam között ingadozott, mindig úgy értve a kilenczedik osztályt, hogy az az elemi iskolától vétessék el. Azok, kik a 9 osztályt pártolják, így érvelnek: Mennél előbb kapja meg a középiskola a tanulót, annál inkább képezheti ki a maga céljának. Az egyetemes középiskolára várakozó nagy tananyag jobban volna több osztályra beosztható, mint kevesebbre. A nyelveket is arányosan lehetne beosztani, t. i. az I. osztály kezdené a magyarral, a III. a latinnal, az V. a némettel, a VII. a választható göröggel vagy esetleg francziával, tehát minden egyes nyelv tanításának kezdete közé két-két év jutna, minek következtében a megkezdett nyelvtanítás elegendő időt nyerne a megszilárdulásra. A nyolcz osztály hívei ellenben a következőleg érvelnek: A tanulóknak a nép egészéből való korai különválasztása kasztrendszerre vezet. A IV. elemi iskolából létesített I. középiskolai osztályban úgy is csak az elemi iskola dolgát lehetne végezni, tehát csak transpositio volna ez intézkedés. A középiskola most is tananyagában sokban eléje vág a főiskolai oktatásnak, úgy hogy a nyolcz osztály ebből a szempontból is teljesen elegendő. A vidéki szülőknak egy évvel költségesebb volna az iskoláztatás. Az eddiginél még fiatalabb korban levő gyermekek neveltetése idegen helyen még nagyobb nehézségekkel járna a sokszor nem eléggé megbízható szállásadóknál s határozottan nehezebb volna az iskola falai közt a fegyelemtartás is. A tudományosan képzett középiskolai tanárok nem találják el e még alacsonyabb fokon a kellő tanítás módját; ha pedig alacsonyabb képzettségű középiskolai tanárookra vagy éppen népiskolai tanítókra volna az alsóbb osztályok tanítása bízva, még inkább pusztá transpositio volna a középiskola ilyféle megtoldása. Figyelembe veendő továbbá, hogy még a kilencz osztályú tanfolyamban is a választható görög vagy franczia nyelvi és irodalmi tanulásra kevés volna a megmaradó három év, melyből két évet maga a formalis grammatika foglalna le, pedig az ifjúság e korban már philosophikusabb természetű képzést igényel. Poroszországban és Francziaországban — mert a kilencz osztály hívei leginkább ezen államokra szoktak hivatkozni — történetileg fejlőd-

dött és ezért igazolt e szervezet, míg nálunk csak szükségtelen lépés volna e megtoldás. A legsúlyosabb érv azonban az, hogy e berendezésnek értékével nem állának arányban az igen tetemes költségek. A IV. elemi osztályt ugyanis a népnevelés érdekében meg kellene hagyni s az új I. osztály mellé a jelentkezők nagyobb száma miatt még több párhuzamos osztályt állítani, mint a mennyi a mostani I. osztályok mellett áll fenn. A protestans-iskola-fentartók és a szerzetes rendek a több költségnek nem bírván megfelelni, állami segélyre szorulóknak s az állam a törvényben megszabott cél megvalósítása érdekében kénytelen volna ez új nagy terhet elvállalni. Hozzávetőleges számítás szerint e berendezés országosra 260—360 új osztályt igényelne. Az épületek kibővítése 1.300,000—1.800,000 frtba kerülne. Ezenfelül 390—540 új tanárral több kellene, mint eddig van, a mi — leszámítva a tetemes tandíjat — 360,000—510,000 frttal több évi költséget okozna. Ide járulna még a nyugdíjteher is.

Meg kell még emlékeznünk egyesek nagyon is különálló nézeteiről. — Azon tervről, mely mind a latin mind a görög nyelvet ki akarja küszöbölni a középiskolából s így megalkotni a teljesen egységes középiskolát, mellőzve az elméleti ellenérveket, csak annyit jegyzünk meg, hogy az hazánkban teljességgel nem volna keresztülvihető.

Azon javaslatot, hogy a 4 osztályú népiskola fölé 4 osztályú polgári iskola s a 4 osztályú polgári iskola fölé 4 osztályú középiskola állítassék, mely utóbbi kettős is lehetne, t. i. gymnásium és reáliskola, megdönti az ily szervezetnek azon hibája, hogy a 4 osztályú gymnásiumban a latin és görög nyelvet és irodalmat a többi tárgyak mellett nem lehetne oly mérvben tanítani, hogy e tanítás az ifjú elme fejlesztésénél irodalmi szempontból gyümölcsözővé váljék. E javaslatához közel áll az, mely az egységes középiskolát négy alsó osztályában egységesen a latin nyelv nélkül kívánja szervezni s a 4 felső osztályt gymnasiumra és reáliskolára akarja osztani, vagy a négy felső osztályt humanisticus és reálisticus irányban bifurcálni. Az előbb említett kifogás erre a tervre is vonatkozik.

Mіндеzen érvek egybevetése után csakis a *nyolcz osztályú középiskola mutatkozik elfogadhatónak*. Ez iskola meg volna esetleg tölthető egy előkészítő osztállyal, mely tanítványait az elemi iskola III. osztályából is felvehetné; de csak ott állíthatnák fel, hol azt a helyi viszonyok és szükségletek megkívánák.

II.

A nyelvek elhelyezéséről következőket mondhatjuk el.

Hogy a 9 osztályú középiskola hívei miképen vélik beoszthatni a nyelveket s hogy e beosztásnak milyen gyengéi vannak, arról már fönebb szóltunk.

A 8 osztályos középiskola védői közt akad egy-kettő, kik a német nyelvet elébe kívánják tenni a latin nyelvnek. Mellőzve a politikai okokat, csak azt kell megjegyeznünk, hogy a latin nyelv, melyen egyuttal az absztrakt nyelvszerkezetet, az alak- és mondatnani kategóriákat tanulja meg ifjúságunk s melynek tanítása az összehasonlítás erejével a magyar nyelvnek is szolgálatában áll, előbbre való a németnél, mely utóbbinak tanítása középiskoláinkban oly sok bajt okoz, amennyiben a tanulók különböző fokú előismeretei kizárnak minden rendszeres tanítást s lehetlenné teszik a magyar nyelv érdekében való összehasonlítást. A német nyelv pusztán gyakorlatilag tanítható középiskoláinkban s így is nagy nehézségekkel. Vannak olyan nézetek is, melyek a latin nyelv tanulását az I. osztályban kívánják megkezdetni, habár kisebb óraszámval mint eddig, mert — úgy vélik — kár volna a nyelvtanulásra fogékony ifjú kort elszalasztani s mert tulajdonképen a magyar nyelv szerkezetét is a latin nyelven kell az összehasonlítás segítségével megtanulni. Az ez ellen szóló nézet az egységes középiskola tárgyában megtartott értekezlet jegyzőkönyvében már kifejezésre jutott. Különösen a vegyes ajkú vidékek követelik meg, hogy az ifjaknak a magyarból már meglegyen a legszükségesebb anyaguk, mielőtt a latin nyelvnek s ennek segítségével a magyar nyelvnek rendszeres elméleti tanulásához fognának. Általában pedig szükségesnek mutatkozik, hogy mielőtt az ifjak a nehéz latin nyelvi tanuláshoz fognak, szokják meg előbb a középiskola tanítási módját és nyelvezetét. A latin nyelvnek azonban III. osztályban való megkezdése majdnem lehetlenné tenné a többi nyelvek fokozatos beosztását s előállana azon hiba, melyről már szólottunk, hogy a görög vagy esetleg a francia nyelv tanulása a 3. felső osztályra maradna.

Mindezekből következik, hogy a *latin nyelv tanítása a középiskola II. osztályában volna megkezdhető.*

A német nyelv megkezdését illetőleg vitásabb a kérdés. A III. osztályban vagy két évi időközzel a IV-ikben kezdjük-e meg tanítását? Ha a német a IV-ikben venné kezdetét, közel jutna a görög vagy esetleg a francia nyelvhez s nem volna elegendő idő e nyelv szóbeli megtanulására is. A kérdés tehát oda dül el, hogy a *német nyelv a III-ikban kezdődjék*, annál is inkább, mert ifjaink nagy része a IV. osztálylyal elhagyja a középiskolát s így a német nyelv némi ismeretével és nyelvtanának befejezésével térhet más pályára vagy más iskolába. Azonfelül, ha a német nyelv gyakorlatilag kezeltetik, nem veszélyezteti a latin nyelv rendszeres tárgyalását.

Hogy a *görög, vagy esetleg a francia nyelvet legcélszerűbb a középiskola ötödik osztályában megkezdni*, a fentebb kifejtettekből következtethetjük.

III.

Az egységes középiskola felső osztályában *választható tantárgyakról* nézetünket a következőkbe foglalhatjuk össze.

Azokat a javaslatokat, melyeket már fönnebb megvalósíthatatlannak jelentettünk ki, itt figyelembe nem vesszük.

Valamint nem szólunk azon erős elágaztatásokról sem, melyek akár bifurcatió, akár trifurcatió alakjában a közös tantárgyak fontosabbjainak külön tanítását is kívánják, (miként az például Svédországban, Norvégiában, Dániában vagy Hollandban fordul elő), mert az ily megoszlással rendszeren a jövő jogosultságok megoszlása is jár és az ily tanulmányi berendezést sem a megtartott értekezlet, sem senki hazánkban nem óhajtja.

Itt tehát csak azon tantárgyakról szólunk, melyek a jelzett erős törzstanítás mellett a tanulók egyéni hajlama, tehetsége és jövő hivatása szerint választás alá esnének.

Mindenekelőtt meg kell emlékeznünk azon tévedésről, mely a sajtót is bejárta, a midőn a compensatió fogalmát felcserélték a recompenzatióval. A compensatiót az 1890. évi XXX. törvényzikk sem értette úgy, hogy a görög nyelv helyett didaktikai tekintetben hasonló tantárgyat adjunk, mely a görög nyelvet természetére nézve is pótolja.

A compensatió kiegészítést jelent, mely ugyanannyi munka mellett más irányú functiót kíván. Így fogva fel a dolgot a compensatió tárgyát bármely tantárgy képezheti, tehát a reális irány képviselőjében a rajz is. E megjegyzést azért is kellett tenni, mert a compensatió fogalma az értekezleten is gyakran jött szóba.

Vannak nézetek és pedig nem elenyésző kis számban, melyek egyszerűen a görög és francia nyelv közt engednének választást, s ezek a rajztanítást, mint általánosan képezőt a törzstanításba kívánják helyezni. Gimnásiumaink ellen eddig elé is az volt a panasz, hogy a tanulónak nincs menekvése a négy (magyar, latin, görög és német) nyelv tanulása elől. Ha a választás csak nyelvekre esik, a négy nyelv tanulásának kötelezettsége továbbra is fenmarad, mi a reális irányú tehetségekre nézve továbbra is nyomasztó lesz.

Ugyanezen elbírálás alá esik azon combinatio is, mely bővebb választást kíván engedni több nyelv között, például a görög, francia, angol, olasz, sőt a hazai nyelvek, például a tót, román, szerb nyelvek között is. Ide járulna még az a nehézség is, hogy nem mindegyik középiskola volna képes e nyelvek tanítására berendezkedni, sőt sok helyt nem is akadna e nyelvek mindenikére tanítvány. Ha pedig valamennyi iskolánk nem rendezkednék be e nyelvek mindenikére, a tanulók átlépé-

sénél egyik középiskolából a másikba a nehézségek nagy mértékben összetornyosulnának s azon engedékenység, melyet a tanulóktól tanulmányaik változtatásánál megvonni nem lehetne, a választható tantárgyak tanításának teljes romlását vonná maga után.

Van oly nézet is, mely a választható tantárgyak közé a természettudományok bővebb tanítását kívánja fölvenni, nevezetesen a leíró természettudományokét, különösen abból az indokból, mert az egyetemek most már nem is tartják az orvosnövéndékektől követelendőnek a leíró természettudományok hallgatását; legyen tehát az ily tanulóknak szerintök a középiskolában alkalmuk e tárgyak nagyobb tanulmányozására. A pädagogusok legnagyobb része perhorreskálja a kétfokú (kettős mértékkel járó) tanulást, s egy-két tanuló miatt ez esetben beállana azon nehézség, melyet a sok választható tantárgy berendezése okozna.

A reáliskolákban most is meg volt adva az alkalom azon tanulóknak, kik, a chemiára nagyobb hajlamot mutattak, hogy rendkívüli órákban bejárhattak a tanintézet chemiai laboratoriumába bővebb munkálkodásra. Ugyanez a praxis kiterjeszthető a leíró természettudományokra is. A hajlammal bíró egy-két tanulóknak meg lesz engedhető a természettudományi szertárak rendkívüli látogatása, hogy például meghatározásokat eszközölhessenek, vagy præparatumokat készíthessenek, vagy a tanár útmutatása mellett némi anatómiai és physiologiai tanulmányokat tehesenek, a nélkül, hogy e néhány tanuló miatt a középiskola tanulmányi rendjébe systematikus kereteket kellene állandóan beékelni.

A legtöbb nézet a hármas választás felé látszik hajlani, melynek tárgyai volnának: a görög nyelv, a francia nyelv, a rajz, mely tárgyak közül egyet köteles volna a tanuló választani, de választhatna kettőt is. A görög nyelvet, nem számítva a leendő theologusokat, azok választanák, kik majd mélyebb irodalmi tanulmányt akarnának végezni; a rajzot, kik technikai irányban kívánnak nagyobb képzettséget és készséget; a francziát pedig azok, kik az annyira elterjedt modern irodalommal óhajtanának majd foglalkozni, vagy jövő pályájukon nemzetközi érintkezésekre számítanak. A rajztanításra nézve megjegyzendő, hogy az túlnyomólag szabadkézi rajz volna, hozzá véve a két felső osztályban nem az ábrázoló mértant, hanem csak az ábrázolás megismertetését körülbelül úgy, mi-az már jelenleg is van gymnásiumainkban a compensatiónál. A kik a rajzot kívánják választható tárgynak, azt hozzák fel még, hogy a sok tananyag miatt nem is férne be a törzstanítás keretébe, de teher is volna azon tanulókra, kiknek a rajzra nincs speciális hajlamuk vagy tehetségök.

A választható tárgyaknak nem kellene okvetetlenül egyenlő számú órákat adni. A rajz például kevesebb órát kaphatna, mint a görög nyelv. A merev kimérésről minden esetre le kell mondanunk.

Végül megjegyezhetjük, hogy a mostani compensatio irodalmi részét (bővebb magyar irodalmi olvasmányok és görög írók fordításai) a pædagogusok mind igen értékesnek találják, de azt tartják, hogy ez anyagot bele kell helyezni a magyar irodalmi tanításba, már azon oknál fogva is, mert az új középiskolában a magyar disciplinának az eddiginél nagyobb helyet kell adni, s e behelyezés szintén emelésére szolgálna a magyar irodalmi tanításnak.

Valóban nemcsak a magyar nyelvre és irodalomra, nemcsak hazánk történetére és földrajzára kell nagyobb súlyt fektetnünk, hanem a természeti tanulmányokat is úgy kell tanítanunk, hogy teljes mértékben feltárják hazánk természeti gazdagságát és szépségeit. A számtan példáiban pedig bőségesen feldolgozhatjuk hazánk statistikai viszonyait. És nemcsak hazánk történetében kell a kapcsolatos világtörténeti eseményekre kiterjeszkednünk, hanem a világtörténetbe is hazánk történetét az eddiginél nagyobb mértékben kell bele vonnunk.

Mindezek után mi is a hármias választást t. i. a *görög nyelv, francia nyelv és rajz választását* tartjuk czélszerűnek.

És csakugyan, a berendezéssel nemcsak belejőnnének kellő módon az egységes középiskolába azon disciplinák, melyek az eddigi középiskolákat (gymnásium, reáliskola) különösen is jellemezték, hanem a *választathatóság* tárgyait természetszerűen csakis azon disciplinák képeznék, melyek e középiskolákat voltaképen szétválasztották, bennök az élesen speciális elemet alkották; nevezetesen a humanus képzésnél a görög nyelv, a reális képzésnél a rajz, a francia nyelv pedig mint oly gyakorlati szükséglet, mely a reáliskolákban mint rendes tárgy, a gymnásiumokban mint rendkívüli tantárgy s azonfelül az iskolán kívül a házi nevelésben, mint általában elterjedt tanulmány szerepelt.

Nem tartozik ide, de már itt is meg kell jegyeznünk, hogy a tanulmányi rend most szóban forgó kérdéseinek megállapítása után következő *tanterv készítésnél a tananyag a legszigorúbban megrostáltassék* s minden oly részlet, mely a főiskolai oktatásnak elébe vág s a nevelés e fokán nem szükséges, kihagyassék, annál is inkább, mert a *testi nevelésnek*, melynek fejlesztését már is megindítottuk, az új szervezetben is kellő helyet és időt kell juttatnunk.

Végül szólanunk kell még arról is, mi lesz a berendezésnek egy közvetett, de igen fontos consequentiája. A reáliskoláknak eredeti rendeltetése nemcsak a technikai főiskolákra való képzés volt, hanem az is, hogy alsó osztályaival a kisebb iparra és kereskedelemre megadja az általános képzést. Igaz, hogy a reáliskolák később középiskolai jelleget öltöttek, s ennek folytán az alsóbb képzés érdekében létrejöttek a polgári iskolák, de ezek mellett is megmaradt a reáliskoláknak főntebb említett kettős szerepe. A reáliskoláknak e kettős szolgálata, vagy még inkább a

három iskola t. i. gymnásium, reáliskola, polgári iskola működési körének összefolyása is volt az, mi megadta az impulsust az egységes középiskolára. Ha az egységes középiskola megvalósul, ez új iskola tisztán középiskola lesz s nemcsak szaporítanunk kell majd a polgári iskolákat, hanem az egységes középiskola megállapításával a polgári iskolát is rendeznünk kell azon számítással, hogy kellő viszonyban az egységes középiskolához a megszűnt reáliskolákat volt másodhivatásukban pótolják.

B)

Az elnökség előterjesztése.

A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ó nagyméltósága f. évi január 4-én 418. sz. alatt kelt rendeletében felhívja az orsz. közoktatási tanácsot, hogy az egységes középiskola rendszeréről nyilatkozzék s annak megalkotására nézve részletes javaslatot tegyen.

Mielőtt az idézett rendeletben megjelölt kérdéseket részletes tárgyalás alá vesszük, szükségesnek tartjuk, hogy a Tanács az egységes középiskola elvére nézve jusson megállapodásra. E célból feladatunk lesz az egységes középiskola lényegének kifejtése mellett különösen arról nyilatkozni, hogy nézetünk szerint miképen áll e kérdés hazánkban?

Ha a történetileg kifejlődött és a valóságban fennálló oktatási intézményeket tekintjük és jellemző vonásaikat a középiskolának általában elfogadott feladataival egybevetjük, lényeges különbségeket állapíthatunk meg. A középiskola ugyanis egyrészt röbbet ölel fel, mint a népiskola, mely csak azt a minimumot adja meg, a melyet az egész nagy nép minden tagjának tudnia kell; másrészt a középiskoláról lehet tán legtöbb joggal elmondani, hogy specziális hivatásra nem készít elő és semmiféle gyakorlati célt nem kíván szolgálni, hanem minden más iskolai intézménytől független és önmagában bevezett typus. Azzal a sajátosságával, hogy eljárását kivüle fekvő czélokhoz nem szabja, a legönzetlenebb és valóban teljesen érdek nélkül való tanítézté lesz.

A középiskolának e fölötte jellemző önállóságából következik, hogy tulajdonképeni célja nem határozódhatik meg csupán az ismeret-anyagban, melyet felölel — mert hiszen az ismeretkörök mesgyéi összefolyának, egymásba nyúlnak, a korok és nemzetek felfogásai szerint majd tágabbak, majd szűkebbek — hanem egyúttal az anyagnak a tanítandó individuumra való hatásában is. Egyik feladata mindenesetre az lesz, hogy az ifjút azon eszmekörökben tájékoztassa, melyek nemzetünk és korunk műveltjeinek köztudatában helyet foglalnak, de e tájékoztatás nem öncél, hanem inkább eszköz arra, hogy ez eszmekörökbe való behatolással a szellemi és erkölcsi képességek fejleszteszenek. Csak is az